

Проблеми педагогического маркетинга, профессионального имиджа – сегодня особо актуальны. Успешное их решение сопряжено с успехами школьного обучения, в том числе и лично ориентированного. Этим вопросам следует уделять должное внимание в содержании школьной методической работы, на курсах повышения квалификации учителей.

Нужно четко помнить о том, что не вид обучения сам по себе определяет успех школьной работы. Только личность учителя, его увлеченность, мастерство и профессионализм то средство, которое призвано обеспечить каждому выпускнику качественное образование. Еще К. Д. Ушинский утверждал, что только личностью можно воспитать личность, только характером можно воспитать характер.

*М. К. Подберезський,
доктор пед. наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена висвітленню концептуальних засад використання технологічного підходу до організації освітнього процесу. Визначено особливості застосування освітніх технологій порівняно з процесом виробництва

Статья посвящена определению концептуальных основ использования технологического подхода к организации образовательного процесса. Определены особенности применения образовательных технологий в сравнении с процессом производства.

The article is devoted determination of conceptual bases of taking technological approach to organization of educational process. The features of application of educational technologies are certain by comparison to the process of production.

Актуальність проблеми. Назріло багато суперечностей в сучасній освітній системі, вирішення яких наковці пов'язують і з використанням технологічного процесу [1; 3; 8]. Освітня технологія, можливість застосування до педагогічного процесу технологічного підходу виступали предметом дискусій і суперечок науковців протягом віків. Приблизниками та розробниками елементів педагогічної технології були видатні вітчизняні педагоги А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, С. Т. Шацький, В. М. Сорока-Росинський та інші.

Провідною характеристикою освітніх технологій є концептуальне обґрунтування. Основу будь-якої освітньої технології складають концептуальні ідеї, засади, що визначають мету, зміст, способи і засоби взаємодії суб'єктів освітнього процесу, форми і види їхньої діяльності і спілкування [6].

Отже, метою статті є обґрунтування цих концептуальних засад на підставі визначення особливостей технологічного підходу в організації освіти, через порівняння технології виробничого і освітнього процесів.

Виклад основного матеріалу. Слово «технологія» утворене від латинських слів «техне» – мистецтво, майстерність, ремесло і «логос» – наука. Отже, вже в самій етимології слова закладено визнання присутності в технології мистецтва, а отже й творчості особистості, результатом обґрунтування доцільності й ефективності виявлення якого з позиції науки і виступає технологія в будь-якому процесі взагалі і в освітньому зокрема.

Використання терміну технології в освіті слід розглядати як:

- а) відповідь на «виклики» й погрози постіндустріальної епохи;
- б) засіб формування технологічної активності нації, перетворення творчості в норму діяльності й життя;
- в) засіб та умову подолання тривалої кризи в освіті;
- г) механізм переведення освіти із режиму функціонування в режим розвитку, підвищення якості освітнього процесу.

Внесення технологічних ідей до різних компонентів освіти (зміст, методи, організаційні форми, управління, форми взаємодії педагогів і учнів) суттєво змінило обличчя вітчизняної освіти. Іншими словами, сьогодні ми не маємо справу із єдиною освітньою практикою, навпаки, формуються різні види практик, що істотно розрізняються (традиційна освіта, розвиваюча, нова гуманітарна освіта, релігійна, езотерична та ін.).

Слід відзначити, що використання технології як науково визначеного терміна започатковано в виробничому процесі завдяки розвитку техніки. Тому й у сучасному визначенні у виробничому процесі *технологія* трактується як система запропонованих наукою алгоритмів, способів і засобів, застосування яких веде до заздалегідь намічених результатів, діяльності, гарантує одержання продукції заданої кількості і якості. Усі сучасні виробництва ґрунтуються на технологіях.

Будь-яка діяльність взагалі може бути або технологією, або мистецтвом. Мистецтво засноване на інтуїції, технологія – на науці. З мистецтва все починається, технологією закінчується, щоб потім усе почалося спочатку.

Поки технологія не створена, панує індивідуальна майстерність, збереженням якої є ремесла у країнах Сходу, коли таємниця виготовлення товарів споживання зберігається й передається виключно представникам родини. Проте закономірно, що рано чи пізно індивідуальна майстерність, як правило, поступається місцем «колективній майстерності», концентрованим вираженням якої і є технологія. Якщо порівняти діяльність, засновану на індивідуальній майстерності, з діяльністю, заснованою на технології, можна виявити спільні і відмінні риси.

Так, порівняння за критерієм дієвих суб'єктів процесу (виконавців виробничих функцій) можна відзначити: в індивідуальній майстерності

процес виробництва виконується з початку до кінця однією людиною; за умови використання технології процес розподіляється на частини, кожна з яких виконують окремі люди. Через це і індивідуальному виробництві виконавець вимушений знати всю систему, всі тонкощі процесу, що не є потрiбним у загальній технології (кожний з виконавців знає ту частину процесу, яку виконує).

В індивідуальному виробництві виконавцю треба все робити самому і в основі діяльності лежить власна інтуїція, відчуття, досвід суб'єкта діяльності – безпосереднього виконавця, проте як технологія передбачає впровадження готових розробок, в основі яких – науковий розрахунок, знання, що виключає потребу все робити самому. Саме тому обґрунтовано стверджувати, що технологія має обов'язкову наукову основу, з позиції науки доводиться доцільність використання всіх елементів діяльності.

Не викликає сумнівів, що індивідуальна майстерність робить процес виробництва довготривалим і продукт є лімітований можливостями виконавця, а завдяки технології (і це є її безумовна перевага) процес набагато прискорюється, продукт не лімітований можливостями окремих виконавців, можливе масове виробництво.

За критерієм якості продукту індивідуальна майстерність і технологія мають спільне, оскільки й у першому і у другому випадку продукт є якісним, проте як результат індивідуальної майстерності ціниться вище.

Коли окрема людина виконує свою частину трудових операцій, це має і переваги, і недоліки. Основним недоліком є певне обмеження творчості: ця особливість технологічних виробництв істотно знижує можливості їх застосування в інтелектуальних видах праці, до яких відноситься і освіта.

Проте, сучасна педагогічна теорія використовує технологічний підхід у навчанні й вихованні, визнає його доцільність і раціоналізм, однак не допускає механічний переніс виробничої технології в процес освіти. На сьогодні в системі освіти існує Державний стандарт, котрий повинен бути підкріплений відповідними технологіями, розрахованими на реальні умови і реального вчителя [6, с.5]. Адже гарантією ефективності використання технології в освітньому процесі є можливість її використання будь-яким педагогом з звичайним рівнем підготовки і в звичайних умовах.

Серед загальних рис виробничого і освітнього процесів науковці відзначають такі:

1. Дія соціального замовлення.
2. Необхідність визначеної матеріальної бази.
3. В основі – управлінська діяльність педагогів (планування, вибір методів, прийомів, засобів, оцінювання, корекція).
4. Використання системи стимулів для спрямування й корекція освітнього процесу.
5. Наявність комунікативної мережі, використовуючи яку педагоги одержують інформацію (про дітей, про ефективність впливів, що роблять-

ся на них), необхідну для того, щоб приймати рішення з керування освітнім процесом.

6. Залежність ефективності процесу від навколишнього середовища, від впливу різних компонентів.

7. Ефективність діяльності оцінюється за якістю продукції: це рівень знань, умінь і навичок учнів, їхня готовність до самостійного життя, праці, продовження освіти, до сімейного життя, розумного проведення дозвілля.

Таким чином, освітня система, як і система виробництва, включає поставлені суспільством цілі, матеріальну базу, необхідну для їх здійснення, сукупність процесів, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань, колектив працівників, що організує ці процеси й керує ними через різну за своїм характером діяльність, а також комунікаційну мережу, що забезпечує працівників необхідною інформацією.

Слід відзначити, що поняття технології, котре ввійшло до педагогічного лексикону, викликало до життя нові напрями в педагогічній теорії і практиці. Особливим технологічним радикалізмом відрізняються деякі західні виховні системи, що поширюють концепції «точної педагогіки». Однак до розробки технології освіти, спираючись на яку кожен педагог міг би формувати ідеальну особистість, що відповідає всім вимогам, ще дуже далеко. Тому сьогодні можна говорити тільки про елементи технологізації навчання й виховання, використання яких робить освітній процес більш ефективним. Проста і ясна процедура на виробництві, технологія в навчальному закладі здобуває такі складні і несподівані ознаки, що говорити про адекватну виробничій технологізацію освіти неможливо (особливо це стосується виховання). Оскільки:

1. На відміну від виробничих процесів процес освіти має цілісний характер, його важко розірвати на операції, здійснювати педагогічні впливи як дрібні кроки або послідовне формування окремих якостей. Виховні впливи здійснюються не за послідовно-рівнобіжною схемою, а комплексно.

2. З урахуванням цього вкрай обережно і виважено повинно вирішуватися питання про залучення до освіти осіб, що володіють окремими «технологічними операціями» – методикою формування окремих якостей. Особистість не формується «вроздріб». І тільки особистість створює особистість. А тому вихователь поставлений перед необхідністю вести технологічний процес від початку і до кінця. Тому мова може йти про індивідуальну майстерність, що спирається на загальну технологію.

3. За технологією в галузі освіти фактично залишаються загальні для усіх етапи, які необхідно перебороти на шляху формування всебічно і гармонічно розвинутої особистості. Виділити їх, указати шляхи досягнення – завдання науки. При технологічному рішенні проблем освіти кожен педагог зобов'язаний пройти канонічний шлях досягнення мети, контролюючи і корегуючи результати в заздалегідь визначених «вузлових моментах». Між

цими «моментами» кожний діє творчо, у залежності від конкретних умов і наявних можливостей. Отже, основний елемент технології – ланка – збирається, здобуваючи специфічний особистісний характер.

Нинішня практика освітньої діяльності перебуває в перехідній стадії – педагоги ще не працюють за добре налагодженою науковою технологією, але вже поступово відходять від замкнутого на індивідуальність інтуїтивного рішення освітніх завдань. Помітна тяга до впровадження апробованих, що приносять користь технологічних знахідок в галузі освіти, прагнення до уніфікації і стандартизації вимог.

Проте, саме поняття «освітня технологія» на сучасному етапі може бути представлене трьома аспектами:

1) науковим: освітні технології характеризуються як частина педагогічної науки, спільна галузь педагогічного знання [5], що вивчає й розробляє цілі, зміст і методи навчання та проектувальних педагогічних процесів, щоб забезпечити підвищення ефективності освітнього процесу на основі наукових розробок; це сфера знання, яка включає методи, засоби і теорію їх використання для досягнення цілей освіти [3];

2) процесуально-описовим: опис (алгоритм) освітнього процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів, тобто усіх елементів, для досягнення планованих результатів – підвищення рівня освіченості, вихованості тощо особистості;

3) процесуально-дієвим: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів у освітній системі.

Таким чином, освітня технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, виховання, розвитку особистості в умовах освітніх систем, і як система способів, принципів і регулятивів, що застосовуються в освітніх процесах, і як реальний процес освіти особистості.

Поняття «освітня технологія» в практиці сучасних навчально-виховних закладів вживається на трьох ієрархічно супідрядних рівнях:

– загальнопедагогічний (загальнодидактичний) рівень: загальнопедагогічна (загальнодидактична, загальновиховна) технологія характеризує цілісний освітній процес у даному регіоні, навчальному закладі, на певному щаблі навчання. Тут використання терміну «освітня технологія» синонімічно «освітній системі»: в неї включається сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання, алгоритм діяльності суб'єктів та об'єктів процесу;

– методичний (предметний) рівень: предметна технологія вживається у значенні «часткова методика», тобто як сукупність методів і засобів для реалізації певного змісту навчання й виховання в межах однієї навчальної дисципліни, групи, викладача (методика викладання предметів, методика навчання, методика роботи викладача);

– локальний (модульний) рівень: локальна технологія являє собою технологію окремих частин навчально-виховного процесу, рішення часткових дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей, технологія заняття, засвоєння нових знань, технологія повторення й контролю матеріалу, технологія самостійної роботи тощо).

Слід відзначити, що в наукових джерелах та в практиці роботи навчальних закладів термін «освітня технологія» часто застосовується як синонім поняття «освітня система». Проте поняття системи є ширшим, ніж технології, і включає, на відміну від останньої, і самих суб'єктів і об'єктів діяльності. Поняття освітньої технології предметного та локального рівнів майже повністю перекривається поняттям «методика навчання», різниця між ними полягає лише в розміщенні акцентів. Так, у технологіях більше представлені процесуальний, кількісний і розрахунковий компоненти, тоді як у методиках – цільовий, змістовний, якісний та варіативно-орієнтовний бік. Технологія відрізняється від методик своєю відтворюваністю, стійкістю результатів, відсутністю багатьох «якщо» (якщо талановитий педагог, якщо здатні діти, гарні батьки тощо). Змішання технологій і методик призводить до того, що іноді методики входять до складу технологій, а іноді, навпаки, ті або інші технології – до складу методик навчання. Зустрічається також застосування термінів-ярликів, не зовсім науково коректне, що закріпилося за деякими технологіями (колективний спосіб навчання, метод В. Ф. Шаталова, вальдорфська педагогіка тощо). Проте метод В. Ф. Шаталова виявився ефективним, перш за все, завдяки безумовній і видатній талановитості її авторського виконання. Створена педагогом система навчання практично не відтворювана внаслідок нюансів, що залишаються на інтуїтивному рівні і часто не мають раціонального пояснення і опису [6]. На жаль, уникнути термінологічних неточностей, що утрудняють розуміння, не завжди вдається.

Отже, освітня технологія – практика освіти особистості, тобто практичні способи і прийоми досягнення мети й завдань освіти, а методика – комплекс теоретичних положень або принципів, на основі яких може будуватися освітній процес: це теоретична база того, як реалізовувати освіту. Технологія визначається як система всіх практичних прийомів, які використовуються в аудиторії, та практичних методичних положень, що покладені в їх основу.

Термін «освітня технологія» використовується як цільове застосування системи засобів в освіті, котрі спрямовані та однозначно визначають здобуття заданих характеристик певного освітнього феномену, що дає змогу прогнозувати й проектувати ефективнішу діяльність освітньої системи. Гарантією ефективності є «можливість повторення педагогічної технології будь-яким вчителем зі звичайним рівнем підготовки і в звичайних умовах» [6, с.5]

Технологіями освіти називають і побудовані на діагностичній основі чітко контрольовані і кориговані моделі спільної діяльності з проектування організації і проведення освітнього процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для викладача і студента [4], зорієнтовані на досягнення гарантованого кінцевого результату. Як критерії того, що діяльність педагога в освітньому закладі ґрунтується на технологічному підході, науковці визначають такі [2]:

- наявність чіткої, діагностичної мети, тобто коректно-вимірюючого уявлення понять, дій викладача і студентів, очікуваного результату процесу навчання й виховання, способів його діагностики;

- представлення навчального матеріалу у вигляді системи завдань пізнавального і практичного характеру, орієнтовної основи і способів їх вирішення;

- наявність і дотримання послідовності, логіки етапів засвоєння студентами навчального матеріалу, формування у них певних професійних компетенцій;

- установлення комунікаційних зв'язків (способів взаємодії на певному етапі освітнього процесу кожного учасника один з одним (викладач – студент, студент – студент) та з інформаційними засобами (комп'ютером, аудіо-, відеосистемами));

- мотиваційне забезпечення діяльності викладача і студента, що ґрунтується на вільному виборі позиції, пізнавальної активності, креативності, діалогічності, практичній значущості освітнього процесу для кожного суб'єкта діяльності;

- знання і чітке дотримання правил (вимог) технології та алгоритмічності в межах творчої діяльності викладача, вміння інтерпретувати певні дії в межах технології, виходячи з потреб колективу та окремого індивіда;

- застосування в освітньому процесі нових засобів інформації та шляхів їх використання.

Технології в освіті вважаються спеціально спроектованими, розробленими або «випадково відкритими» в порядку соціальної ініціативи. Залежно від функціональних можливостей всі освітні технології можна поділити на:

- технології для створення умов, що забезпечують ефективний освітній процес (новий зміст освіти, інноваційні освітні середовища, соціокультурні умови тощо);

- технології – продукти (технологічні освітні проекти тощо);

- організаційно-управлінські технології (якісно нові рішення в структурі освітніх систем і управлінських процедурах, що забезпечують їх функціонування).

За масштабом і соціальною значущістю можна виділити технології: державні, регіональні, субрегіональні, призначені для освітніх установ певного типу і для конкретних професійно-типологічних груп.

Усі освітні технології можна класифікувати за ознакою інтенсивності зміни. У такому ракурсі стає можливим виділення восьми рангів або порядків технологій:

1. Технології нульового порядку – це діяльність, спрямована на практичну регенерацію первинних властивостей системи (відтворення традиційної освітньої системи або її елементу).

2. Технології першого порядку характеризуються кількісними змінами в системі при незмінній її якості.

3. Технології другого порядку – це діяльність з перегрупування елементів системи і проведення організаційних змін (наприклад, нова комбінація відомих педагогічних засобів, зміна послідовності, правил їх використання та ін.).

4. Технології третього порядку – адаптаційні зміни освітньої системи в нових умовах без виходу за межі старої моделі освіти.

5. Технології четвертого порядку містять новий варіант рішення (це найчастіше прості якісні зміни в окремих компонентах освітньої системи, що забезпечують деяке розширення її функціональних можливостей).

6. Технології п'ятого порядку ініціюють створення освітніх систем «нового покоління» (зміна всіх або більшості первинних властивостей системи).

7. У результаті реалізації технологій шостого порядку створюються освітні системи «нового вигляду» із якісною зміною функціональних властивостей системи при збереженні системотворчого функціонального принципу.

8. І, нарешті, технології сьомого порядку пропонують вищу, корінну зміну освітніх систем, в ході яких зміниться основний функціональний принцип системи. Так з'являється «новий рід» освітніх систем.

Неважко помітити, що лише останні три ранги технологій характеризуються використанням дійсно системних змін в системі освіти і можуть претендувати на створення інноваційних освітніх систем. Очевидно, що на практиці вони зустрічаються вкрай рідко. Інновації – це нові перспективні тенденції, процеси та підходи в розвитку сучасної вищої освіти, які ґрунтуються на поєднанні наукової та освітньої діяльності, теорії з практикою, інтеграції та диференціації сучасних знань, фундаментальної підготовки фахівців із вузькопрофільною спеціалізацією та спрямовані на модернізацію, підвищення якості та ефективності сучасного навчального процесу.

Під інноваційною діяльністю розуміють комплексний, цілеспрямований процес створення, розповсюдження і використання нововведень, метою яких є задоволення потреб та інтересів людей новими засобами, які ведуть до певних якісних змін системи та способів забезпечення її ефективності. Інноваційний процес пов'язаний з переходом в якісно інший стан, передбачає аналіз застарілих форм і положень, а то і їх заміну. Інноваційна педагогічна діяльність пов'язана з відмовою від штампів, стереотипів у на-

вчанні. Вона виходить за рамки чинних нормативів, створює нові нормативи особистісно орієнтованої діяльності викладача, нові освітні технології, що реалізують цю діяльність.

Висновок. На підставі порівняння використання технологічного підходу в процесі виробництва і освіти з'ясовано, що внесення технологічних ідей до різних компонентів освіти (зміст, методи, організаційні форми, управління, форми взаємодії педагогів і учнів) спричинило формування й теоретичне оформлення різних видів практик реалізації освітнього процесу. Сучасна педагогічна теорія використовує технологічний підхід у навчанні й вихованні, визнає його доцільність і раціоналізм, однак не допускає механічний переніс виробничої технології в процес освіти. На сучасному етапі можна стверджувати про елементи технологізації навчання й виховання, використання яких забезпечує ефективність освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Атутов П. Р. *Технология и современное образование* / Петр Родионович Атутов // Педагогика. – 1996. – № 2. – С. 37-41.
2. Беспалько В. П. *Слагаемые педагогической технологии* / Владимир Петрович Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 191 с.
3. Зязюн І. А. *Технологізація освіти як історична неперервність* / І. А. Зязюн // Неперервна педагогічна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С.73-85.
4. Монахов В. М. *Аксиоматический подход к проектированию педагогической технологии* / В. М. Монахов // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 26-31.
5. Пехота О. М., Кіктенко А. З. *Освітні технології: навч-метод. посібник* / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко. – К.: А. С. К., 2000. – 256 с.
6. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. *Педагогічні технології: Навч. посібник*. / Іван Федорович Прокопенко, Віктор Іванович Євдокимов. – Харків: Колегіум, 2006. – 2-е вид. 224 с.
7. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии* / Герман Константинович Селевко. – М. Народное образование, 1998. – 256 с.
8. *Технологический поход – веление времени* // Нар. образование. – 1998. – № 9. – С.1

*М. П. Васильєва,
доктор пед. наук, професор
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ НОРМ І ПРАВИЛ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті проаналізовано реалізацію принципу нормативності професійної поведінки педагога через характеристику норм і правил його професійно-педагогічної діяльності. Розкрито специфіку деонтологічного підходу й особливості деонтологічних норм в діяльності представника педагогічної професії